

Van Tim Keller verschenen

- In alle redelijkheid** – *Christelijk geloof voor welwillende sceptici*
- De vrijgeveige God** – *Recht naar het hart van het christelijk geloof*
- Namaakgoden** – *De lege beloften van geld, seks en macht
en de enige werkelijke hoop*
- Ruim baan voor gerechtigheid** – *Rechtvaardig worden door
Gods genade*
- Kruistocht** – *Het leven van koning Jezus*
- Bevrijd van je zelf** – *De weg naar echte christelijke blijdschap*
- Het huwelijk** – *Gods wijsheid over gevende liefde*
- Goed werk** – *Ons dagelijks werk en Gods plan voor de wereld*
- Centrum-Kerk** – *Het evangelie midden in je stad*
- Galaten** – *Om te lezen, te leren, te leiden*
- Aan Gods hand door pijn en lijden**
- Ontmoetingen met Jezus** – *Onverwachte antwoorden op
grote levensvragen*
- Rechters** – *Om te lezen, te leren, te leiden*
- Bidden** – *Vertrouwelijke omgang met de ontzagwekkende God*
- Preken** – *Geloof overbrengen in een sceptische tijd*
- Romeinen 1-7** – *Om te lezen, te leren, te leiden*
- Psalmendagboek** – *Een jaar lang leven met de liederen van Jezus*
- Romeinen 8-16** – *Om te lezen, te leren, te leiden*
- Geroepen tot barmhartigheid**
- Bij je volle verstand** – *Een uitnodiging aan sceptici*

Tim Keller

BIJ JE VOLLE
VERSTAND

Een
uitnodiging
voor sceptici

 Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© 2016 by Timothy Keller

Oorspronkelijke uitgever Viking, Penguin Random House LLC, New York, U.S.A.

Oorspronkelijke titel *Making Sense of God – An Invitation to the Skeptical*

© 2017 Nederlandse vertaling: Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8800 AD Franeker

www.uitgeverijvanwijnen.nl

Vertaling Heleen Sytsma

Omslagontwerp Garage/BNO

ISBN 978 90 5194 545 4

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Opgedragen aan mijn collega's, die zich ervoor ingespannen hebben
om het geloof uit te dragen in een sceptische tijd.*

Met name aan Craig Ellis, Mai Hariu-Powell en mijn zoon Michael Keller.

Inhoud

<i>Woord vooraf</i> – Het geloof van seculieren	9
<i>Deel 1</i> – Waar is religie eigenlijk voor nodig?	
1. Is religie dan geen aflopende zaak?	18
2. Is het niet zo dat religie gebaseerd is op geloof en secularisme op bewijs?	40
<i>Deel 2</i> – Religie is meer dan je denkt	
3. Het leven heeft zin, en lijden kan dat niet van je afpakken	72
4. Het leven geeft voldoening, ongeacht de omstandigheden	96
5. Waarom heb ik niet de vrijheid om te leven zoals het mij goeddunkt, zolang ik anderen maar geen kwaad doe?	120
6. Het probleem van het zelf	145
7. Een identiteit waar je niet onder gebukt gaat en die anderen niet uitsluit	163
8. Hoop die alles aankan	186
9. Het moraalprobleem	215
10. Gerechtigheid zonder andere onderdrukkers te creëren	235
<i>Deel 3</i> – De logica van het geloof	
11. Hoe logisch is het om in God te geloven?	260
12. Is het alleszins redelijk om in het christendom te geloven?	276

<i>Epiloog – In God alleen</i>	298
<i>Dank</i>	307
<i>Noten</i>	308
<i>Verder lezen</i>	399

Woord vooraf

Het geloof van seculieren

Ik ben al bijna dertig jaar dominee in Manhattan. Veel mensen in de stad waar ik woon zijn niet religieus of gelovig. Zelfs niet ‘op wiertjes’, zoals dat heet – dat ze alleen in de kerk komen om gedoopt of begraven te worden, of met kerst en Pasen. Nee, de meeste mensen zullen van zichzelf zeggen dat ze ‘niet godsdienstig’ of ‘seculier’ zijn.

Nog niet zo lang geleden stond er in de *New York Times* een artikel over de wekelijkse discussiesamenkomst die onze kerk organiseert voor mensen die sceptisch staan tegenover de opvatting dat God bestaat of dat er een bovennatuurlijke werkelijkheid is. Volgens de grondregels van die groep is noch enige vorm van religie noch het secularisme bij voorbaat waar. In plaats daarvan gaan we bij verschillende bronnen te rade – persoonlijke ervaring, filosofie, geschiedenis, sociologie en allerlei religieuze teksten – om zo religieuze systemen met elkaar te vergelijken en na te gaan hoe zinnig het ene systeem is in vergelijking met het andere. De meeste deelnemers komen beslist naar die discussieavonden toe vanuit een bepaalde overtuiging en ze hopen eigenlijk dat hun eigen wereldbeeld als sterkste uit de bus komt door deze evaluatie. Maar iedereen wordt ook aangespoord om open te staan voor kritiek en om de bereidheid te hebben de zwakke kanten en de problemen van zijn of haar wereldbeeld te erkennen.¹

Nadat het artikel in de krant had gestaan werd er op internet op diverse forums en dergelijke over gediscussieerd. Velen dreven de spot met het initiatief. Eén inzender zei dat het christelijk geloof ‘helemaal nergens op slaat in de echte, natuurlijke wereld waarin we leven’ en ‘geen enkele [ratio-

nele] waarde' heeft. Veel mensen verzetten zich ertegen dat het secularisme een set overtuigingen is die je met andere denksystemen kunt vergelijken. Nee, was hun redenering, het was niets anders dan een zinnige manier om de aard van de dingen te beoordelen, gebaseerd op een zuiver rationele evaluatie van de wereld. Religieuze mensen dringen hun opvattingen aan anderen op, maar, zo werd er gezegd, als seculieren hun standpunten verdedigen, dan gaat het enkel en alleen over feiten, en mensen die het daar niet mee eens zijn, sluiten hun ogen voor die feiten. De enige manier waarop je christen kunt zijn, zei iemand anders, is door te geloven dat de sprookjes uit de Bijbel waar zijn en door je ogen te sluiten voor alle argumentatie en bewijs.

Op een ander forum konden de deelnemers er met hun verstand niet bij waarom seculiere sceptici überhaupt naar zo'n discussieavond toe zouden willen gaan. 'Denken ze dat de mensen in Amerika die zeggen dat ze ongodsdienstig zijn het "goede nieuws" nog nooit gehoord hebben?' vroeg een man zich vol verbazing af. 'Denken ze dat seculiere mensen naar zo'n groep toe zullen gaan, goed luisteren en dan zeggen: "Waarom heeft nog niemand me dit ooit verteld?"' Iemand anders schreef: 'Mensen zijn niet ongodsdienstig omdat ze niet vertrouwd zijn met het geloof – ze zijn juist ongodsdienstig omdat ze het geloof wél kennen.'²

Ik heb echter al jarenlang aan talloze van dit soort discussiegroepen deelgenomen, en de mensen die er kritisch tegenoverstaan hebben er grotendeels een verkeerd beeld van. Zowel zij die in God geloven als zij die dat niet doen komen op hun standpunten uit door een combinatie van ervaring, geloof, argumentatie en intuïtie. En op dit soort forums hoor ik sceptici voortdurend tegen mij zeggen: 'Ik wilde wel dat ik er eerder van op de hoogte was geweest dat dit soort religieuze overtuigingen en deze manier van omgaan met het geloof bestonden. Dat wil niet per se zeggen dat ik nu ineens ga geloven, maar ik heb nog nooit zoveel stof tot nadenken over dit soort onderwerpen gehad.'

Het materiaal in dit boek is een manier om aan lezers diezelfde stof tot nadenken aan te bieden – vooral aan de meest sceptische onder hen

die misschien wel denken dat het ‘goede nieuws’ voor onze cultuur niet relevant is. We gaan de overtuigingen en beweringen van het christelijke geloof vergelijken met de overtuigingen en beweringen van de seculiere visie en de vraag stellen welke overtuiging zinniger is in het licht van een complexe wereld en de menselijke ervaring.

Voordat we hiermee aan de slag gaan, is het echter goed om uit te zoeken op welke manier we het woord ‘seculier’ willen gaan gebruiken. Er zijn minstens drie manieren waarop dat woord vandaag gebruikt wordt.

De term wordt allereerst gebruikt voor de sociale en politieke structuur. Een *seculiere samenleving* is een samenleving waarin kerk en staat gescheiden zijn. Geen enkele godsdienstige overtuiging wordt door de regering en door de meest invloedrijke culturele instellingen bevoordeeld. ‘Seculier’ kan ook van mensen gezegd worden. Een *seculier iemand* weet niet of er een God of een bovennatuurlijke werkelijkheid buiten de natuurlijke werkelijkheid bestaat. In deze opvatting is er voor alles een wetenschappelijke verklaring. Ten slotte kan de term ook betrekking hebben op een bepaald soort cultuur met zijn eigen gezichtspunten en verhalen. Een *‘seculiere tijd’* is een tijdperk waarin alle aandacht uitgaat naar het *saeculum*, het hier en nu, zonder enige notie van de eeuwigheid. De zin van het leven, richting en geluk worden opgevat als en gezocht in de hedendaagse economische welvaart, materieel gemak en emotionele voldoening.

Het is nuttig om deze drie aspecten van het secularisme te onderscheiden, omdat ze niet identiek zijn. Een samenleving kan een seculiere staatsvorm hebben zonder dat er veel seculiere mensen deel van uitmaken. Een ander onderscheid is heel gangbaar. Mensen kunnen van zichzelf zeggen dat ze niet seculier zijn, dat ze een godsdienstige overtuiging hebben. Toch heeft op een praktisch niveau het bestaan van God geen merkbare impact op de beslissingen die ze nemen en op hun levensstijl. Dat komt doordat in een seculiere tijd zelfs gelovige mensen geneigd zijn om de keuzes voor een geliefde en levensgezel, voor een carrière en voor vriendschappen, en keuzes op financieel gebied alleen te maken met hun persoonlijke geluk in het hier en nu als motivatie. Persoonlijke rust en welvaart opgeven voor

een hoger doel wordt zeldzaam, zelfs onder mensen die zeggen te geloven in absolute waarden en in de eeuwigheid. Zelfs als je geen seculier persoon bent, dan kan de seculiere tijd je geloof ‘oppervlakkig maken’ (seculariseren) totdat het niet meer is dan gewoon een van de keuzes die je in je leven moet maken – net zoals voor een baan, ontspanning, hobby’s, politiek – in plaats van dat het een samenhangend raamwerk is dat bepalend is voor alle keuzes in het leven.³

In dit boek zal ik het woord ‘seculier’ in de tweede en de derde betekenis gebruiken; vaak zal ik scherpe kritiek uiten op deze twee opvattingen. Van de eerste vorm van secularisme ben ik echter een groot voorstander. Ik wil niet dat de kerk of wat voor religieus instituut dan ook macht heeft over de staat, en evenmin dat de staat iets te zeggen heeft over de kerk. In samenlevingen waarin de overheid een bepaald geloof voor waar heeft aangenomen en bevordert heeft, was vaak sprake van onderdrukking. Overheden hebben de autoriteit van ‘het ene ware geloof’ misbruikt als excuus voor geweld en imperialisme. Maar ironisch genoeg leidt een te nauwe verbintenis tussen kerk en staat eerder tot een verzwakking van het bevoorrechte geloof dan tot een versterking ervan. Als mensen sociaal onder druk gezet worden om een bepaald geloof aan te nemen in plaats van daar zelf vrijwillig voor te kiezen, doen ze dat vaak halfslachtig of zelfs op een hypocriete manier. De beste optie is een overheid die geen bepaalde godsdienst bevoordeelt maar evenmin een dogmatische vorm van seculiere overtuigingen waarin religie geminacht en gemarginaliseerd wordt.

Een echte seculiere staat zou een werkelijk pluralistische samenleving en een ‘open en vrije ruimte aan denkbeelden’ tot stand brengen waarin mensen van allerlei soorten geloof, inclusief mensen met seculiere overtuigingen, alle ruimte krijgen om een bijdrage te leveren, in gesprek te gaan, samen op te trekken en samen te werken in wederzijds respect en vrede. Bestaat zo’n plek? Nee, nog niet. Dat zou een plek zijn waar mensen die het hartgrondig met elkaar oneens zijn en desondanks lang en intensief naar elkaar luisteren voordat ze zelf iets zeggen. Je zou je er achter niemand hoeven te verschuilen en respectvol met de bezwaren en de twijfels van

anderen omgaan. Ze zouden zich tot het uiterste inspannen om de tegenovergestelde kant te begrijpen, zozeer dat die ander zou kunnen zeggen: ‘Je geeft mijn standpunten beter en overtuigender weer dan ik het zelf zou kunnen.’ Ik erken dat die plek nog niet bestaat, maar ik hoop dat dit boek een klein, onvolmaakt beginnetje is om zo’n plek tot stand te brengen.

Een aantal jaren geleden schreef ik *In alle redelijkheid*. De Engelse titel, *The Reason for God*, geeft aan dat er in dat boek een pleidooi gevoerd wordt in de vorm van een set argumenten om God en het christelijk geloof serieus te nemen. Er zijn weliswaar veel mensen die wat aan dat boek gehad hebben, maar veel anderen vinden dat er nog een stap aan vooraf zou moeten gaan. Velen van hen beginnen niet eens aan de zoektocht omdat het christendom om eerlijk te zijn niet relevant genoeg lijkt om energie in te steken. ‘Vraagt religie niet om heel grote geloofsstappen in een tijdperk van wetenschap, verstand en technologie?’ vragen zij. ‘Er zullen toch wel steeds minder mensen behoefte hebben aan religie; die heeft vast zijn langste tijd gehad.’

Dit boek begint met het weerleggen van deze aannames. In de eerste twee hoofdstukken zet ik grote vraagtekens zowel bij de aanname dat de wereld steeds seculierder wordt als bij de overtuiging dat seculiere, niet-religieuze mensen hun wereldbeeld vooral op de ratio baseren. In werkelijkheid is het zo dat ieder mens zijn of haar wereldbeeld baseert op een combinatie aan rationele, emotionele, culturele en sociale factoren.

Na dat eerste deel van het boek ga ik in de daaropvolgende hoofdstukken de overeenkomsten en verschillen uiteenzetten tussen hoe het christelijk geloof en het secularisme (met soms nog een uitstapje naar andere godsdiensten) proberen om betekenis, voldoening, vrijheid, identiteit, een moreel kompas en hoop proberen te bieden – allemaal dingen die zo essentieel zijn dat we er in het leven niet buiten kunnen. Mijn punt zal zijn dat het christelijk geloof in emotioneel en in cultureel opzicht het meest logisch is, dat het deze dingen van het leven het meest overtuigend verklaart, en dat het ons ongeëvenaarde instrumenten in handen geeft om aan deze onvermijdelijke menselijke behoeften tegemoet te komen.

In *In alle redelijkheid* gaat het ook niet over de onderliggende overtuigingen die onze cultuur ons opdringt over het christelijk geloof waardoor het zo onaannemelijk lijkt. Deze aannames krijgen we niet overzichtelijk en expliciet als argumenten aangeboden. Ze liggen onuitgesproken ten grondslag aan verhalen en thema's in boeken en films en dergelijke, en in de sociale media. Er wordt gewoon van uitgegaan 'dat die dingen zo zijn'.⁴ Ze zijn zo sterk dat zelfs veel christenen, misschien eerst nog in stilte, merken dat hun geloof in hun hoofd en in hun hart steeds minder echt wordt. Van veel of de meeste van deze overtuigingen zien we niet eens dat ze ook een *geloof* vormen. Een paar van de overtuigingen waar ik het over ga hebben zijn:

- 'Je hoeft niet in God te geloven om een betekenisvol, hoopvol en bevredigend leven te leiden' (hoofdstuk 3, 4 en 8).
- 'Je moet de vrijheid hebben om zelf te kiezen hoe je leven wilt, als je er anderen maar geen kwaad mee doet' (hoofdstuk 5).
- 'Je wordt wie je bent als je trouw bent aan je diepste verlangens en dromen' (hoofdstuk 6 en 7).
- 'Je hoeft niet in God te geloven om een basis te hebben voor morele waarden en mensenrechten' (hoofdstuk 9 en 10).
- 'Er is weinig tot geen bewijs voor het bestaan van God of voor de waarheid van het christendom' (hoofdstuk 11 en 12).

Als je denkt dat het christelijk geloof nauwelijks de moeite waard is om door een weldenkend mens serieus genomen te worden, dan is dit boek voor jou geschreven. Als je vrienden of familieleden hebt die er zo over denken (en wie heeft die tegenwoordig nou niet?) dan zit er voor jou en voor hen ook veel interessants in dit boek.

Na een van de 'sceptici van harte welkom'-discussieavonden in onze kerk kwam er een oudere man naar me toe. Hij was naar heel wat van deze bijeenkomsten geweest. 'Het dringt nu tot me door,' zei hij, 'dat ik zowel toen ik jong was en naar de kerk ging als toen ik als atheïst leefde,

mijn diepste opvattingen nooit goed tegen het licht gehouden heb. Ik was te zeer beïnvloed door mijn omgeving. Ik heb er nog nooit echt zelf over nagedacht. Bedankt voor deze gelegenheid.’

Ik hoop dat dit boek lezers met en zonder religieuze overtuigingen de gelegenheid biedt om hetzelfde te doen.

Deel 1

Waar is religie eigenlijk voor nodig?

1. Is religie dan geen aflopende zaak?

Je hebt dit boek in handen, en dat bewijst dat de vraag je wel interesseert of het vandaag de dag mogelijk is om religieuze overtuigingen te hebben. Maar moet je daar echt wel voor verder lezen? Is een boek over de relevantie van religie niet meer dan een wanhopig achterhoedegevecht? Is het niet veel reëler dat ‘ongeloof in opkomst is’? Dat religie in zijn algemeenheid en het christendom in het bijzonder hun langste tijd gehad hebben en onvermijdelijk een aflopende zaak zijn? Is het niet zo dat een groeiend percentage van de bevolking, en dan vooral de *millennials*, merkt dat ze God en geloof steeds minder hard nodig hebben in hun leven?

Een vrouw uit mijn gemeente nam een collega van haar uit het zakenleven mee naar een eredienst op zondag. De man, hij was achter in de vijftig, was stomverbaasd toen hij zag dat er een paar duizend man aanwezig was, vooral jonge professionals uit Manhattan. Hij had wat aan de eredienst, hij werd erdoor aan het denken gezet en was zelfs ontroerd. Achteraf gaf hij tegenover haar toe dat hij zich door die ervaring wat ongemakkelijk was gaan voelen. Waarom dan, had zij gevraagd. Hij antwoordde: ‘Ik ben er altijd voetstoots van uitgegaan dat religie op zijn retour is, in ieder geval onder mensen met een opleiding en zeker onder jongeren. O, ik kan heus wel begrijpen dat jongvolwassenen zich aangetrokken voelen tot christelijke popconcerten en zo. Maar mijn ervaring hier haalt mijn vooronderstelling behoorlijk onderuit.’

Na een groot nieuw onderzoek door het Pew Research Center publiceerde de *Washington Post* een artikel onder de titel ‘The World Is Expected to Become More Religious—Not Less’ (Naar verwachting wordt de wereld steeds religieuzer, niet steeds minder religieus). Terwijl er erkend werd dat

in de Verenigde Staten en in Europa het percentage mensen zonder religieuze binding momenteel toeneemt, lichtte het artikel de onderzoeksresultaten eruit, namelijk, dat religie wereldwijd gezien gestaag sterk toeneemt. Christenen en moslims gaan een steeds groter deel van de wereldbevolking uitmaken, terwijl dat deel dat zich seculier noemt steeds kleiner wordt. Jack Goldstone, hoogleraar overheidsbeleid aan George Mason University, wordt als volgt geciteerd: ‘Sociologen waren wat voorbarig toen ze zeiden dat toenemende modernisering een toename in secularisatie en ongelof met zich mee zou brengen ... Dat is niet wat we waarnemen,’ zei hij. ‘Mensen ... hebben religie nodig.’¹

Veel lezers van de *Washington Post* reageerden net zo als de man die bij ons naar de kerk was gekomen. Ze konden de uitkomst van het onderzoek niet geloven. Iemand bracht de volgende mening te berde: ‘Het is gemakkelijk om af te rekenen met religie, gewoon door mensen te informeren over andere religies, of zelfs door hun een seculiere, onbevooroordeelde blik te geven op de geschiedenis van het geloof waarmee hij of zij, wie dan ook, opgegroeid is.’² Met andere woorden, zolang we maar meer mensen naar school sturen en de modernisering toeneemt, *moet* religie wel een aflopende zaak zijn. Deze opvatting gaat ervan uit dat mensen alleen behoefte hebben aan religie als ze geen verstand hebben van natuurwetenschap, geschiedenis en logica.

Het Pew-onderzoek zette al deze diepgewortelde overtuigingen over waarom mensen religieus zijn op losse schroeven. Tot voor kort waren vooraanstaande wetenschappers in de westerse samenleving er ook vrijwel unaniem van overtuigd dat religie onvermijdelijk op zijn retour was. Ze dachten dat de behoefte aan religie wel weg zou eppen als de wetenschap met betere verklaringen en hulp zou komen wat betreft de natuurlijke elementen dan God ooit had kunnen geven. In 1966 gaf John Lennon stem aan deze wijdverbreide opvatting toen hij zei: ‘Christianity will go. It will vanish and shrink. I needn’t argue about that; I’m right and will be proved right’ (Het is gedaan met het christendom. Het zal verdwijnen en verschrompelen. Dat hoef ik niet uit te leggen; dat is gewoon zo en de tijd zal het leren).³